

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Бендасюк Світлана Пилипівна

УДК 338.47(045):656(477)

**УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ В УМОВАХ
ІНСТИТУЦІЙНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ**

08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук

Одеса-2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в ПВНЗ «Міжнародний університет бізнесу і права» (м. Херсон) Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Лепа Роман Миколайович,
Інститут економіки промисловості НАН України,
завідувач відділу проблем моделювання
економічних систем.

Офіційні опоненти доктор економічних наук
Войт Сергій Миколайович,
Державне підприємство "Виробниче об'єднання
Південний машинобудівний завод ім. О.М.
Макарова"; генеральний директор;

доктор економічних наук
Пашко Даляна Василівна,
Національна академія внутрішніх справ України,
доцент кафедри економіко-правових дисциплін.

Захист відбудеться «26» березня 2015 року о 13-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.088.05. в Одеській національній академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112, конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеської національної академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112.

Автореферат розісланий «26» лютого 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Богатов А.Г.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах глобалізації світового господарства підсилюються процеси регіоналізації економіки, які знаходять висвітлення в посиленні ролі інституційного регулювання інноваційних відносин на регіональному рівні, спрямованого на забезпечення конкурентних переваг держави і її регіонів.

Одним з ключових факторів, що забезпечують конкурентоспроможність регіону, є створення чіткої й налагодженої системи розробки й просування інноваційних продуктів. Створення регіональних інноваційних систем дозволяє у значній мірі перебороти невизначеність інституційного середовища інноваційних відносин і стає додатковим фактором конкурентоспроможності регіональних економік, оскільки вирішує завдання нейтралізації випадковий подій (форс-мажор) і визначає зміст заходів інституційного регулювання.

Досягнення стабільного функціонування економіки регіону в довгостроковій перспективі вимагає створення структури господарства, заснованої на поновлюваних ресурсах і наукомістких технологіях.

За даними 2013 р. частка промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю має розбіжність від 23-25% (Харківська, Миколаївська області, м. Київ) до 7% (Закарпатська область). При цьому, частка інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції становить від 15,5 % (Закарпаття) до 0,8% (Рівненська область). Найбільший обсяг витрат на здійснення інноваційних робіт відзначається у м. Київ - 1921,4 млн. грн. (20% від загального обсягу по країні), найменший – 21,1 млн. грн. (0,2%) у Рівненській області. Спостерігається нерівномірність розподілу фінансування та ефективності інноваційної діяльності.

Необхідне подолання просторової асиметрії та диференціації регіонів України за рівнем інноваційного розвитку. Організація процесу стратегічного планування регіонального інноваційного розвитку неможлива без врахування різних стартових умов і сформованої галузевої спеціалізації регіонів України. Грамотно побудована система оцінки наявних можливостей та існуючих потреб регіону в інноваціях дозволить максимально ефективно реалізовувати плани розвитку регіону.

Таким чином, у число першочергових висувається проблема формування регіональної інноваційної системи, що володіє розвиненою інфраструктурою та ефективними механізмами державного регулювання і підтримки.

Значний внесок у розробку проблем управління інноваційним розвитком регіонів зробили відомі вчені-економісти: Л.Л. Антонюк, М.Г. Білопольський, В.В. Бистров, С.М. Войт, А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, В.В. Дорофійенко, В.І. Захарченко, В.П. Ільчук, Н.М. Корсікова, А.К. Кінах, Р.М. Лепа, І.Ю. Матюшенко, М.М. Меркулов, Д.В. Пашко, Ю.І. Полусмяк, А.М. Поручник, В.С. Савчук, В.П. Семиноженко, В.Г. Федоренко, М.А. Хвесик, Л.О. Цибульська та ін.

У роботах вказаних авторів закладено науковий фундамент вирішення проблеми управління інноваційним розвитком регіонів. Однак, в умовах

високого рівня різноманітності параметрів інноваційного розвитку регіонів України управління ними не може бути ефективним при використанні універсального економіко-організаційного забезпечення, що детермінує необхідність розробки стратегій управління й інструментів їх реалізації стосовно відносно однорідних за техніко-технологічними і соціально-економічними умовами груп регіонів.

Все це свідчить про недостатній ступінь вивченості даної проблеми, обумовлює актуальність теми дослідження та визначає мету, об'єкт, предмет і завдання дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана у межах комплексної науково-дослідної роботи Міжнародного університету бізнесу і права за темою «Відтворення та підвищення ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу господарського комплексу регіону» (номер державної реєстрації 0111U008418). Внесок автора полягає у розробці наукових положень та практичних рекомендацій з формування організаційно-методичного інструментарію управління інноваційним розвитком регіону.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування теоретико-методичних засад і розробка практичних рекомендацій з формування механізмів управління інноваційним розвитком регіону.

Для досягнення поставленої мети були поставлені і вирішені наступні завдання:

- дослідити теоретичні аспекти теми та уточнити сутність управління процесом інноваційного розвитку регіону;
- розробити механізм формування регіонального організаційно-інвестиційного «конвеєра інновацій» у формі регіонального виробничо-технологічного кластера інноваційного типу;
- удосконалити методичний підхід до аналізу інноваційного потенціалу регіональної економіки;
- обґрунтувати методичні засади оцінки ефективності регіональних інноваційних систем;
- сформувати організаційно-методичний інструментарій розробки стратегічної програми інноваційного розвитку регіону;
- обґрунтувати концептуальні засади формування регіональної інноваційної системи;
- розвинути методичний інструментарій інституційного проектування інноваційних відносин у регіоні.

Об'єктом дослідження є процеси інноваційного розвитку регіону.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні аспекти формування механізмів управління інноваційним розвитком регіону.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є фундаментальні положення економічної теорії, регіонально-адміністративного менеджменту, інноваційного менеджменту, теорії прийняття

рішень, дослідження вітчизняних і закордонних учених у сфері інноваційного розвитку регіональної економіки.

Дослідження базувалося на використанні таких методів: системного підходу – для вивчення зв'язків між явищами та процесами економічної дійсності; статистичного аналізу – для визначення динаміки, структури та результативності інноваційного розвитку регіону; порівняльного – для зіставлення особливостей економічних процесів у світовій та українській економіці; діалектичного – для розгляду явищ у їх взаємозв'язку і розвитку, єдності та боротьбі суперечностей; кластерного аналізу – для аналізу регіонів за рівнем розвитку потенціалу та результатів інноваційної діяльності; економіко-математичні методи – для побудови моделей оцінки економічної ефективності від здійснення інноваційної діяльності у регіоні та аналізу можливих варіантів стимулювання інноваційної діяльності регіону і визначення кращих сценаріїв.

Інформаційну базу дослідження склали законодавчі на нормативно-правові акти України, що регулюють інноваційний розвиток регіонів, дані Державної служби статистики України, дані звітності підприємств про здійснення інноваційної діяльності, наукові праці з проблем продуктивних сил та інноваційного розвитку, інформаційно-аналітичні матеріали та науково-методичні розробки, публікації в періодичних виданнях.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад та розробці практичних рекомендацій з формування механізмів управління інноваційним розвитком регіону. Наукова новизна найважливіших результатів дослідження полягає у наступному:

вперше:

- розроблено механізм формування регіонального організаційно-інвестиційного «конвеєра інновацій» у формі регіонального виробничо-технологічного кластера інноваційного типу на основі державно-приватного партнерства, що забезпечує безперервний відбір, підтримку й просування перспективних розробок по всіх стадіях життєвого циклу інноваційного продукту за рахунок високого ступеня інтеграції й погодженості складових елементів, а також заповнює пробіли й мінімізує обмеження існуючої інноваційної інфраструктури;

удосконалено:

- методичний підхід до аналізу інноваційного потенціалу регіональної економіки, особливість якого полягає у визначенні нормованих показників і оцінці рівня розвитку підсистем створення й освоєння інновацій інноваційної системи регіону, що дозволяє виявляти й доводити диспропорції між відносно високим рівнем розвитку підсистеми створення інновацій і рівнем розвитку підсистеми освоєння здійснюваних у регіоні науково-технічних розробок;

- методичні засади оцінки ефективності регіональних інноваційних систем як синергетичного результату взаємодії всіх суб'єктів-учасників регіональної інноваційної системи, а саме: обґрунтовані й розкриті основні критерії комплексної оцінки ефективності регіональних інноваційних систем;

- організаційно-методичний інструментарій розробки стратегічної програми інноваційного розвитку регіону, а саме: обґрунтовано сукупність «параметрів порядку», що підкоряють собі складну поведінку елементів регіональної системи, використання яких у практиці стратегічного планування розвитку регіону дозволяє забезпечити інформаційний стиск;

дістали подальший розвиток:

- понятійний апарат регіонального менеджменту в частині уточнення сутності управління інноваційним розвитком регіону як процесу формування й інституційного забезпечення діяльності відповідних структур-аттракторів, здатних «притягувати» сприятливі для регіону траєкторії розвитку, генерувати інноваційну активність і формувати нові форми стратегічної взаємодії суб'єктів інноваційної діяльності в регіоні;

- концептуальні засади формування регіональної інноваційної системи, зокрема визначені принципи взаємодії регіональної й національної інноваційних систем і запропонована модель регіональної інноваційної системи, що забезпечує поєднання самоорганізації, ринкової свободи й державного регулювання;

- методичний інструментарій інституційного проектування інноваційних відносин у регіоні, а саме: виявлено форми й методи та обґрунтовані елементи інституційного проектування інноваційних відносин в регіоні на основі деталізації стратегічної мети програми, виділення першочергових завдань, розбитих по блоках: політичні, економічні, структурні, нормативно-правові, науково-технічні і соціальні.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання теоретико-методичних розробок та практичних рекомендацій щодо формування і функціонування механізмів управління інноваційним розвитком регіону органами влади державного, регіонального, муніципального й галузевого рівнів при розробці програмних документів у сфері інноваційного розвитку.

Вищевказані рекомендації використовуються у практичній діяльності Миколаївської обласної державної адміністрації (довідка №357/06/08-29/14 від 20.10.2014 р.); Департаменту агропромислового розвитку Одеської обласної державної адміністрації (довідка №01-42/2014 від 28.11.2014 р.); в навчальному процесі Міжнародного університету бізнесу і права (довідка №910 від 12.12.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Всі наукові результати, викладені в дисертації і винесені на захист, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження оприлюднені автором на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях серед яких найбільш важливими були: Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток національної промисловості у сучасному контексті: пріоритети, проблеми, регулювання» (Донецьк, 2009 р.); XI Міжнародний науковий конгрес «Державне управління та місцеве самоврядування»

(Харків, 2011 р.); Науково-практична конференція за міжнародною участю «Інновації в державному управлінні: системна інтеграція освіти, науки, практики» (Київ, 2011 р.); II Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція викладачів, молодих учених та студентів «Актуальні аспекти розвитку підприємств аграрної сфери: облік, аудит та фінансування» (Херсон, 2013 р.); Международная научно-практическая конференция «Рефлексивные процессы и управление в экономике» тезисы докл. IV Межд. науч.-практ. конф. (Партенит, 2013 г.); Міжнародна науково-практична конференція «Економічні та управлінські аспекти розвитку підприємств харчової промисловості» (Одеса, 2013 р.).

Публікації одержаних результатів. Основні результати дисертації висвітлено в 10 наукових працях, опублікованих автором, загальним обсягом 3,6 ум друк. арк., в тому числі особисто автору належить 3,2 ум друк. арк. У фахових наукових провідних виданнях опубліковано 6 статей обсягом 2,9 ум друк. арк.

Обсяг та структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, додатку. Дисертація викладена на 187 сторінках комп'ютерного тексту, в тому числі основна частина – 167 сторінок, включає 13 таблиць, 41 рисунок. Список використаних літературних джерел містить 163 найменування на 16 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У першому розділі «Теоретичні засади формування й функціонування системи управління інноваційним розвитком регіону» досліджено концептуальний базис управління інноваційним розвитком регіону в умовах інституційної трансформації економіки, визначено принципи формування інституційних механізмів управління інноваційним розвитком регіонів, обґрунтовано стратегії та інструментарій управління інноваційним розвитком регіонів.

В результаті дослідження уточнено сутність інноваційного потенціалу регіону, як якісної інтегральної характеристики його здатностей формувати структури-аттрактори, що переводять систему в новий, якісно більш стійкий стан засобами інноваційної економіки. Сутність управління інноваційним розвитком регіону визначено як процес формування й інституційного забезпечення діяльності відповідних структур-аттракторів, здатних «притягувати» сприятливі для регіону траєкторії розвитку, генерувати інноваційну активність і формувати нові форми стратегічної взаємодії суб'єктів інноваційної діяльності в регіоні.

Обґрунтовано науковий підхід до дослідження управління інноваційним розвитком економічних систем мезорівня, заснований на поєднанні системно-самоорганізаційного підходу, інституційно-еволюційної й системно-інтеграційної теорії. Доведена доцільність такого поєднання, обумовлена тим, що в результаті ринкової трансформації української економіки на мезорівні її основна складова – регіон – піддалася найбільш істотним інституційним

перетворенням, пов'язаним зі змінами зовнішнього середовища, системи фінансування, управління й т.д.

Обґрунтовано концепцію формування регіональної інноваційної системи (РІС), відмінною рисою управління якою є поєднання самоорганізації, ринкової свободи й державного регулювання. Запропонована модель регіональної інноваційної системи, що передбачає формування структур-аттракторів, що генерують інноваційну активність, і створюють простір для виникнення, відбору й дифузії інновацій (рис.1).

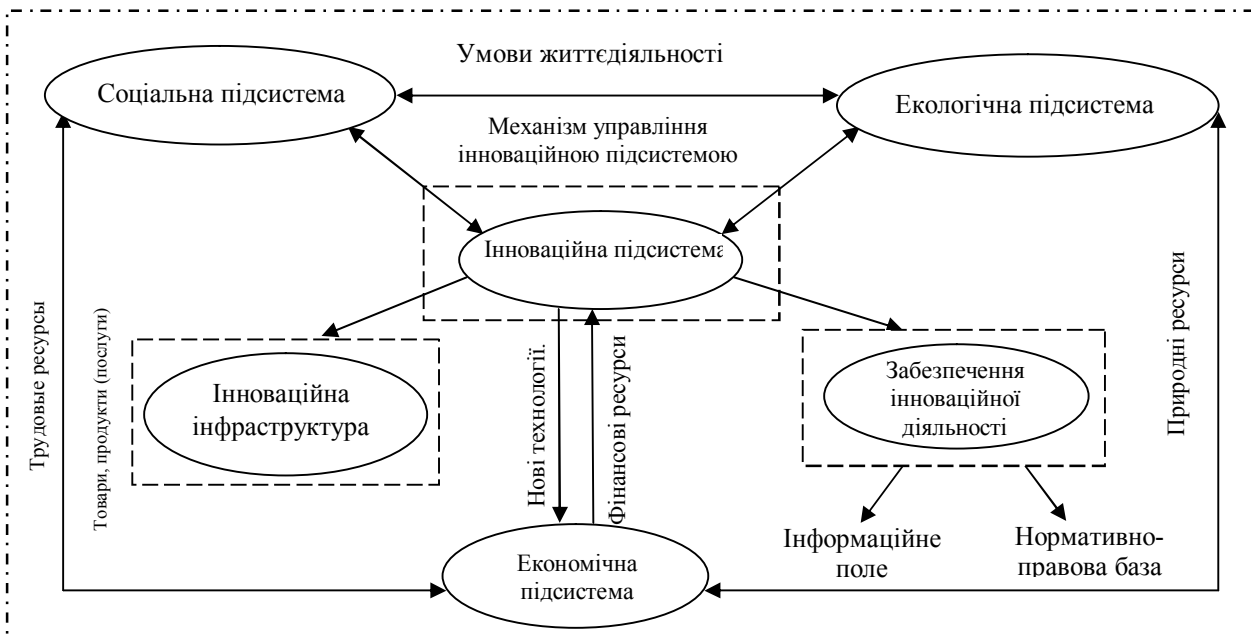

Рис. 1. Елементи регіональної соціально-економічної системи в інноваційній економіці

Відзначено, що стратегічна програма інноваційного розвитку регіону повинна бути спрямована на забезпечення диверсифікованості й збалансованості розвитку інноваційного й традиційного секторів регіональної економіки. Виявлено й обґрунтовано сукупність «параметрів порядку» (енергетичний, економетричний, динамічний і стабілізаційний параметри), що підкоряють собі складну поведінку елементів регіональної системи, використання яких у практиці стратегічного планування розвитку регіону дозволяє забезпечити інформаційний стиск. Запропонована концептуальна модель комплексної стратегії управління інноваційною діяльністю в регіоні, що дозволяє конструктивно вирішувати завдання спряження елементів різних інституційних форм, а також завдання виявлення потенціалу інноваційного розвитку регіону на основі синтезу об'єктної, проектної, середовищної і процесної стратегій, що відображають найважливіші властивості регіональної системи (рис. 2). Кожна з цих чотирьох стратегій є комбінацією стратегій відповідних підсистем, а комплекс зазначених стратегій утворює цілісну стратегію управління регіональним інноваційним розвитком

Рис. 2. Модель комплексної стратегії управління інноваційною діяльністю в регіоні

Таку модель можна розглядати одночасно як опорну модель управління режимом функціонування, і як модель управління розвитком інноваційної діяльності в регіоні.

У другому розділі «Методичні засади формування й функціонування системи управління інноваційним розвитком регіону» досліджено науково-методичні підходи до формування інноваційного середовища в регіоні, розроблено методичні засади формування механізмів управління функціонуванням регіональних інноваційних систем, обґрунтовано підходи до аналізу та оцінки ефективності функціонування регіональних інноваційних систем.

В результаті дослідження обґрунтовано й доведено провідну роль регіонів в інноваційному розвитку національної соціально-економічної

системи, що полягає в локалізації інформаційного, інфраструктурного й фінансового забезпечення інноваційних процесів, що дозволяє створювати спеціальні режими функціонування інноваційних кластерів і підприємств в інноваційному середовищі. Доведено, що функції управління формуванням і розвитком інноваційного середовища варто перерозподіляти переважно на користь регіональних соціально-економічних систем. На цьому рівні можна виділити й реалізувати локальні конкурентні переваги секторів інноваційної діяльності.

Визначені фактори, що впливають на інноваційний розвиток економічних систем регіонального рівня і виконано класифікацію факторів інноваційного розвитку по групах соціально-економічних показників регіонів як структурного елемента національної економіки з урахуванням керуючого впливу з боку суб'єктів управління державного, регіонального й муніципального рівнів, що сприяє розробці довгострокових інноваційних програм з високим рівнем ймовірності їх реалізації, тому що програми будуть плануватися з урахуванням майбутньої «віддачі» закладених факторів у вигляді економіко-інноваційних ресурсів. Складність визначення таких факторів полягає в їх багатомірності, труднощах знаходження значимих факторів, об'єктивності оцінки, обліку динаміки соціально-економічних систем і впливу зовнішнього й внутрішнього середовища впливу.

В результаті дослідження удосконалено методичний підхід до оцінки ефективності регіональних інноваційних систем як синергетичного результату взаємодії всіх суб'єктів-учасників регіональної інноваційної системи, в рамках якого визначені й розкриті основні критерії оцінки ефективності регіональних інноваційних систем (загальний критерій - підвищення рівня інноваційного потенціалу регіону; часткові критерії - критерії проектно-новаційної, новаційно-маркетингової й виробничо-новаційної ефективності). Основні результати та критерії комплексної оцінки ефективності регіональних інноваційних систем представлені на рис 3.

Комплексність досягається оцінкою всіх специфічних результатів функціонування регіональних інноваційних систем: науково-технічних результатів, що відображають новизну і корисність інноваційних продуктів; екологічних результатів, що відображають ступінь безпосереднього впливу виробничо-інноваційної діяльності підприємств на стан навколишнього природного середовища, ступінь його збереження та відтворення; соціальних результатів, які є наслідком виробничо-новаційної діяльності, характеризують те, якою мірою інноваційна діяльність змінює характер праці, а її результати задовольняють матеріальні і духовні потреби працівників; економічних результатів, що характеризують співвідношення між інноваційними результатами (ефектами), витратами і ресурсами.

Визначені особливості регіональної інноваційної політики щодо формування й розвитку ефективних регіональних інноваційних систем, а також вихідні методичні принципи формування й реалізації ефективних стратегій виробничо-інноваційної діяльності підприємств у рамках регіональних інноваційних систем на основі маркетингово-інноваційного підходу. Уточнені й розкриті особливості основних типів стратегій виробничо-новаційної

діяльності підприємств і особливості їх змісту в умовах функціонування регіональних інноваційних систем (радикальна, інкрементальна, ітераційна виробничо-новационна стратегія).

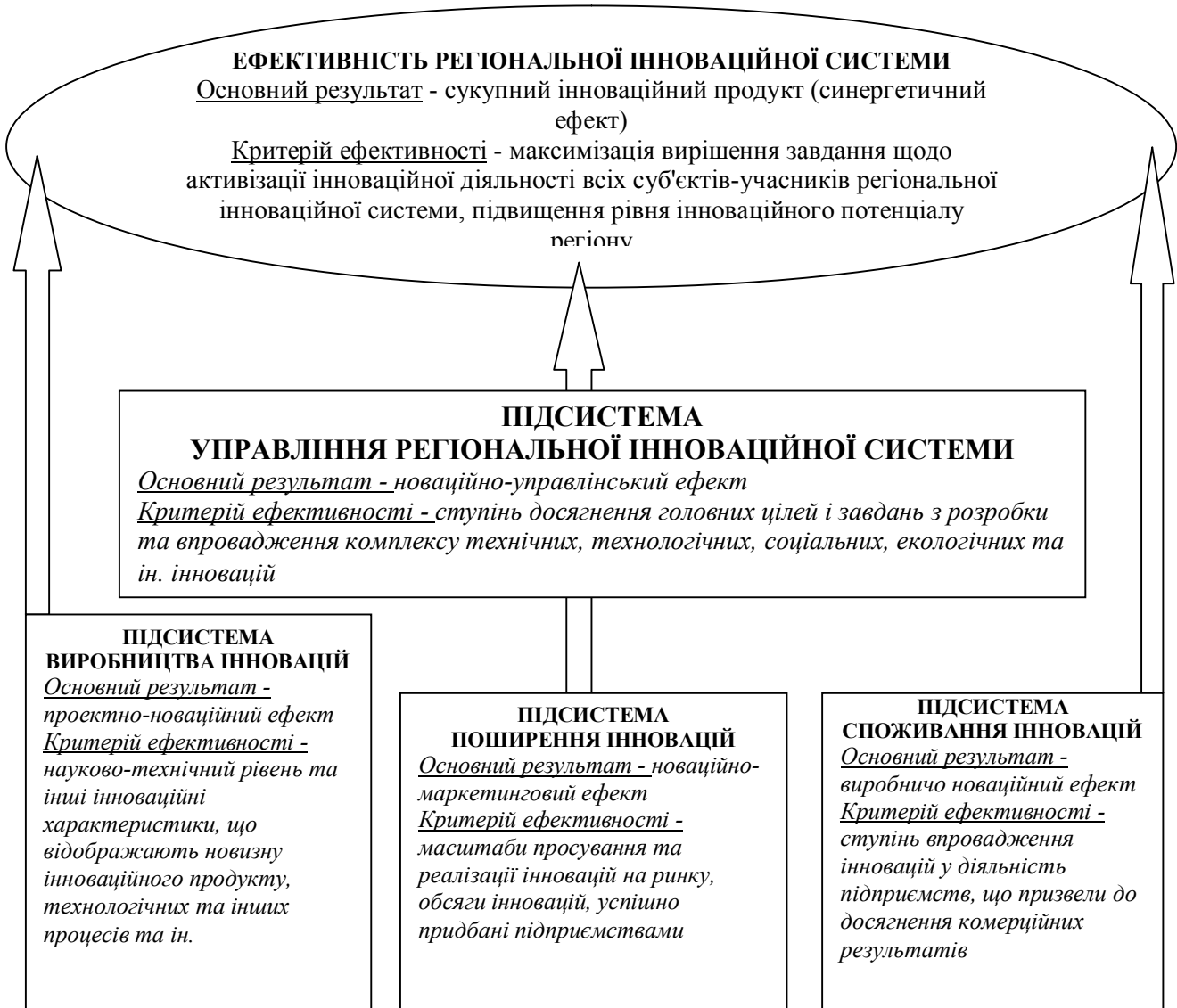

Рис. 3. Основні результати та критерії комплексної оцінки ефективності регіональних інноваційних систем

У результаті досліджень організаційно-економічних форм інноваційної інфраструктури визначені області діяльності організацій інноваційної інфраструктури, засновані на їхній функціональній ролі в інноваційному розвитку і які забезпечують безперервну організаційно-інституційну й координаційну підтримку інноваційних процесів в змінних умовах внутрішнього й зовнішнього середовища регіональних соціально-економічних систем при мінімальній типовій розмаїтості організацій.

Регіональна інноваційна система, сформована на основі економіки знань, являє собою сприятливе для інновацій інституційне середовище, що поєднує державний, приватний, науково-освітній, суспільний потенціали для

виробництва й реалізації знань. Розроблено модель управління створенням і розвитком інноваційної інфраструктури регіону, яка заснована на ресурсно-ринковому підході до прийняття диференційованих управлінських рішень і орієнтована на забезпечення безперервності організаційно-економічної й нормативно-правової підтримки інноваційних процесів, що протікають у регіональних соціально-економічних системах. Модель дозволяє обґрунтовувати напрямки середньо- й довгострокового розвитку інноваційного середовища з урахуванням рівня й пріоритетів розвитку галузей у регіонах.

У третьому розділі **«Формування механізмів управління інноваційним розвитком регіону»** обґрунтовано рекомендації з формування пріоритетних напрямків інноваційного розвитку економіки регіону, розроблено організаційно-управлінські механізми інноваційного розвитку регіональних соціально-економічних систем, запропоновано інструментарій інституційного проектування інноваційних відносин в регіоні.

В результаті дослідження удосконалено методичний підхід до аналізу інноваційного потенціалу регіональної економіки, особливість якого полягає у визначенні нормованих показників і оцінці рівня розвитку підсистем створення й освоєння інновацій інноваційної системи регіону, що дозволяє виявляти й доводити диспропорції між відносно високим рівнем розвитку підсистеми створення інновацій і рівнем розвитку підсистеми освоєння здійснюваних у регіоні науково-технічних розробок (табл. 1).

Розроблена й на прикладі Одеської області апробована модель формування пріоритетних напрямків інноваційного розвитку економіки регіону, що базується на запропонованих принципах (принцип вибору пріоритетів, взаємозв'язку напрямків інноваційного розвитку, інноваційності, системного розвитку економіки регіону, погодженості, державно-приватного партнерства), що передбачає виявлення проблем і протиріч в економіці й інноваційній сфері регіону, формування «дерева цілей» і портфеля стратегій інноваційного розвитку й розробку на цій основі пріоритетних напрямків інноваційного розвитку. У моделі передбачений контур зворотного зв'язку, що дозволяє здійснювати моніторинг, оцінку ефективності й коректування в процесі реалізації передбачених заходів.

Сформовано концепцію управління регіональним інноваційним розвитком, орієнтовану на формування інноваційної культури й інституційного середовища, адекватних пріоритетним завданням модернізації економіки, що включає модель формування інноваційної культури в регіоні, яка передбачає поєднання принципів самоорганізації й державного регулювання, органічна єдність яких буде сприяти мобілізації інтелектуального потенціалу, розкриттю творчих здатностей суб'єктів інноваційної діяльності, підвищенню їх інноваційної активності, тобто створенню сприятливих умов для підвищення загального рівня інноваційної культури у регіоні.

Оцінка показників інноваційного потенціалу

Показник інноваційного потенціалу	P_k	$\overline{P}_k^{Україна}$	$\overline{P}_k^{регіону(1)}$	$P_k^{Україна}$	$P_k^{регіону(1)}$	Оцінка
1. Питома вага дослідників у загальній чисельності зайнятих в економіці, %	0,2	0,5	0,5	0,4	0,4	низька
2. Питома вага дослідників з вченими ступенями у загальній чисельності дослідників, %	21	28	22	0,75	0,95	середня
3. Питома вага числа організацій, що виконували ДіР в загальному числі організацій, %	0,07	0,07	0,08	1	0,87	середня
4. Частка внутрішніх поточних витрат на ДіР у ВРП, %	1,3	1,6	2,2	0,8	0,6	<u>середня</u> низька
5. Кількість поданих заявок на видачу патенту на 1 дослідника	0,2	0,17	0,1	1,2	2	висока
6. Кількість отриманих патентів на одного дослідника	0,13	0,13	0,08	1	1,6	висока
7. Число створених передових виробничих технологій на 1000 підприємств	0,22	0,18	0,22	1,2	1	висока
8. Число використаних передових виробничих технологій на 1000 підприємств	82,7	42,2	69	1,96	1,2	висока
9. Частка інноваційних товарів (робіт, послуг) у загальному обсязі відвантажених товарів (робіт, послуг), %	2,3	4,8	4,3	0,5	0,5	низька
10. Відношення обсягу інноваційної продукції до витрат на технологічні інновації.	1,9	3,1	2,8	0,6	0,7	низька
11. Ступінь зносу основних фондів, %	41,7	45,7	38,1	0,9	1,1	висока

Позначення: $P_k^{регіону}$ - нормований щодо середнього по Україні вихідний k-й показник інноваційного потенціалу регіону; P_k - k-й вихідний показник регіону; $\overline{P}_k^{Україна}$ - середнє по Україні значення вихідного k-го показника

Запропонована концептуальна схема регіонального організаційно-інвестиційного «конвеєра інновацій», що відрізняється високим ступенем інтеграції й погодженості складових елементів, що забезпечує безперервний відбір, підтримку й просування перспективних розробок по всіх стадіях життєвого циклу інноваційного продукту, заповнює пробіли й мінімізує обмеження існуючої інноваційної інфраструктури (рис. 4).

Розроблено механізм управління процесами формування й розвитку регіонального виробничо-технологічного кластера інноваційного типу на основі державно-приватного партнерства. Регіональний інноваційний кластер

показаний як складна система, що розвивається, що проходить кілька етапів у своєму розвитку, в основі якої лежить механізм стратегічного співробітництва вищих навчальних закладів, дослідницьких організацій, венчурних інвесторів, промислових підприємств, органів влади та посередницьких структур, що забезпечує постійну генерацію і комерціалізацію інноваційних конкурентоспроможних продуктів і послуг (рис. 5).

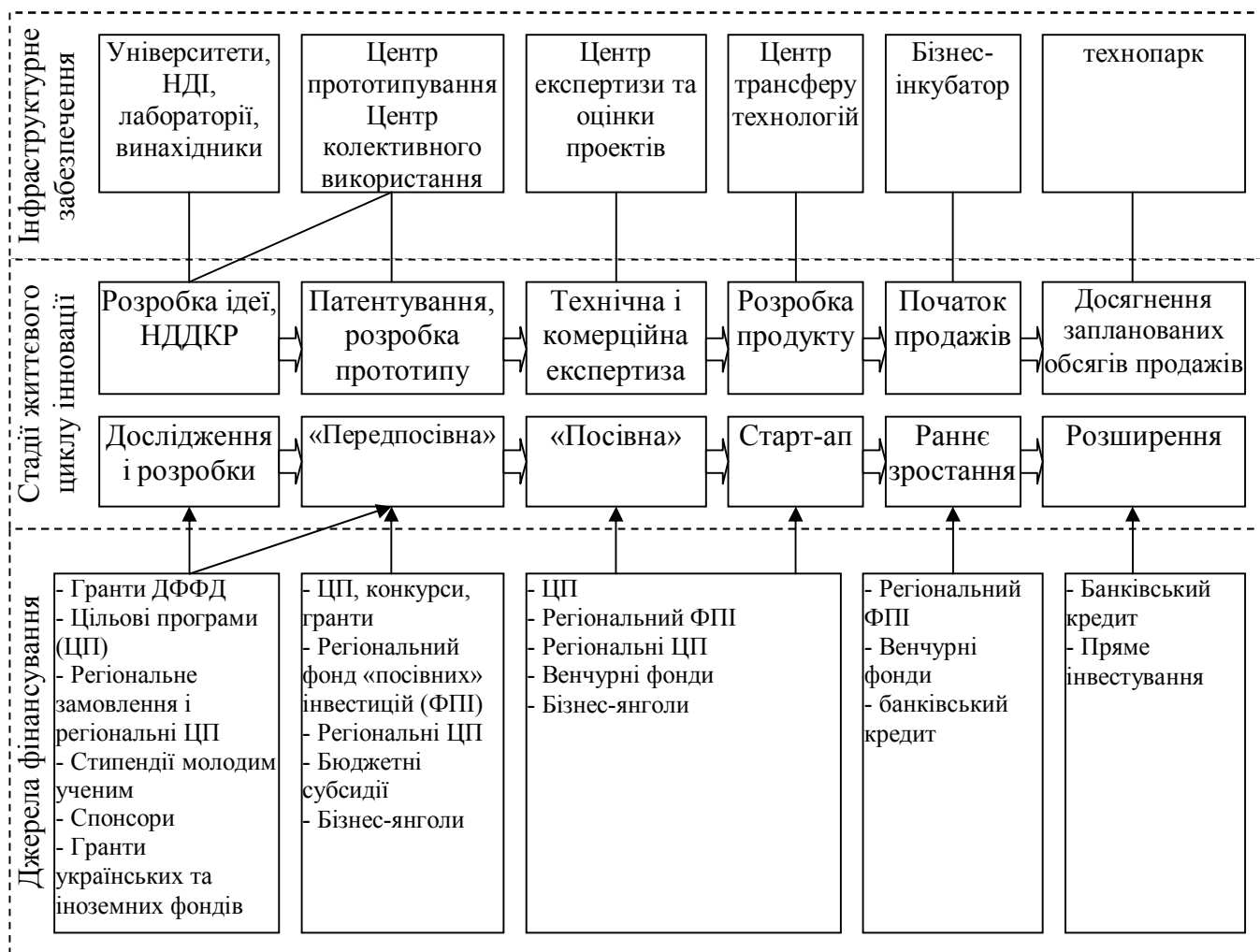

Рис. 4. Організаційно-інвестиційний «конвеєр інновацій»

Відмінною особливістю пропонованого механізму є систематизація існуючих та перспективних форм та інструментів фінансової та організаційної підтримки інноваційної діяльності, визначення їх функцій і завдань відповідно до стадій життєвого циклу інноваційного проєкту та інтеграції окремих елементів у єдиний активно функціонуючий механізм.

Пропонована модель механізму є універсальною і може бути використана в якості прототипу при формуванні аналогічних структур у різних регіонах України.

Виявлено форми й методи інституційного проектування інноваційних відносин у регіоні: розвиток інфраструктури інноваційної діяльності;

забезпечення державних гарантій участі господарюючих суб'єктів інноваційних відносин; формування інститутів страхування ризиків власників інтелектуального капіталу; використання субсидіарних, контрактної форм виробництва інтелектуальних продуктів.

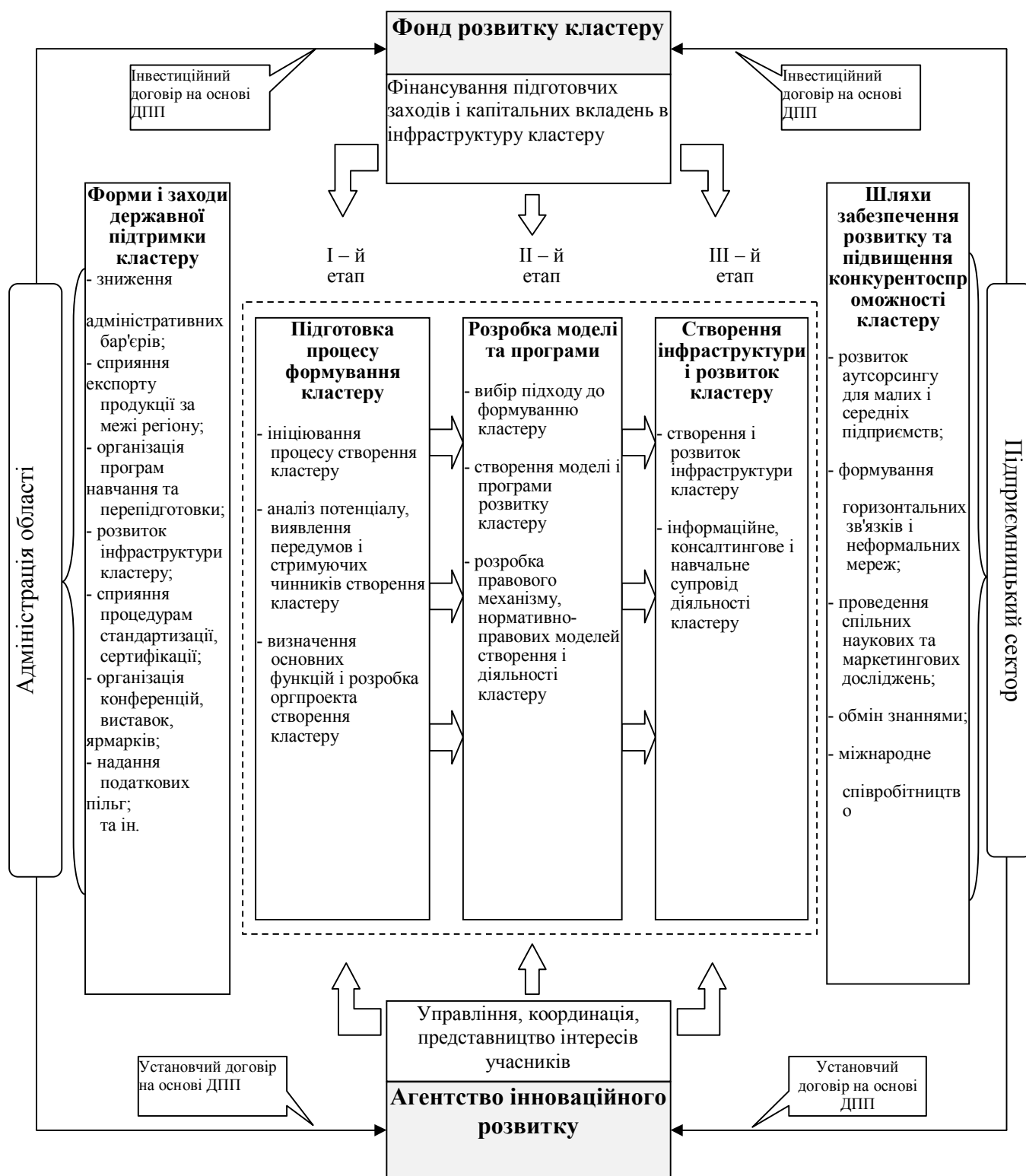

Рис. 5. Модель механізму управління процесами формування та розвитку регіонального інноваційного кластеру на основі державно-приватного партнерства

Обґрунтовані елементи інституційного проектування інноваційних відносин в регіоні на основі деталізації стратегічної мети програми, а саме виділення першочергових завдань, розбитих по блоках:

1. Політичні завдання: зайняти лідируюче положення серед регіонів України за рівнем і результатами інноваційної діяльності; підвищити конкурентоспроможність регіону на українському та міжнародних ринках інновацій; розширити залучення в регіон інноваційних інвестицій і високих технологій; створити сприятливі умови для розвитку інноваційного бізнесу, зокрема малого; забезпечити взаємну підтримку галузей виробництва в інноваційному розвитку, і, перш за все, підтримку аграрно-промислового комплексу.

2. Економічні завдання: збільшити доходи бюджету на основі зростання податкових надходжень від інноваційно-орієнтованих підприємств; збільшити частку сукупного інноваційного продукту в ВРП; збільшити обсяг інвестицій в інноваційну сферу регіону; підвищити рівень комерціалізації інноваційного потенціалу; збільшити внесок малого бізнесу у сукупні результати інноваційної діяльності; підвищити рівень доходів працівників інноваційної сфери.

3. Структурні завдання: розвинути регіональний ринок інновацій; створити єдину регіональну інноваційну систему, що включає в себе уповноваженого координатора інноваційної діяльності, центр експертизи та сертифікації інновацій, центр акредитації інноваційних організацій, центр трансферту технологій, виставковий майданчик інновацій, інформаційний банк інновацій та інші об'єкти; організувати наукову школу з проблем інноваційної діяльності; розвинути інноваційну інфраструктуру; збільшити кількість інноваційних підприємств.

4. Нормативно-правові завдання: розвинути механізми захисту і гарантій інноваційних інвестицій; створити механізми забезпечення прав учасників інноваційної діяльності на об'єкти інтелектуальної власності; розширити статистичне спостереження за показниками інноваційної діяльності.

5. Науково-технічні завдання: розвинути інноваційний потенціал регіону; провести реінжиніринг інноваційних процесів; розробити єдину методичну базу, технологію і стандарти інноваційної діяльності; розробити індикативну модель інноваційної сфери регіону; розробити інструментальні засоби експертизи та сертифікації інновацій; розвинути міжрегіональне та міжнародне співробітництво і кооперацію в інноваційній діяльності; вихід на якісно новий рівень оснащення виробництва науковими досягненнями і високими технологіями.

6. Соціальні завдання: створити нові робочі місця в інноваційній сфері; забезпечити підготовку та перепідготовку кадрів для інноваційної сфери; підвищити рівень безпеки життя людей і збільшити тривалість активного життя; створити нові робочі місця і збільшити зайнятість за рахунок сфери послуг, розвивати венчурне і інноваційне підприємництво, дрібносерійні і дослідні виробництва; забезпечити якісні зрушення у вирішенні проблем житлово-комунальної сфери;

Як показник зрілості регіональної інноваційної системи та ефективності заходів інституційного регулювання доцільно використовувати показник частки приросту ВРП за рахунок виробництва наукомісткої продукції, який

повинен бути не нижче 80%, а також співвідношення темпів зростання закупівель промисловістю наукомістких технологій і темпів зростання фінансування фундаментальних досліджень (останні мають бути вище).

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і запропоноване нове вирішення важливого наукового і практичного завдання – формування механізмів управління інноваційним розвитком регіону. Отримані наукові результати дають можливість зробити наступні висновки теоретичного, методичного та прикладного характеру:

1. В результаті дослідження уточнено сутність управління інноваційним розвитком регіону як процесу формування й інституційного забезпечення діяльності відповідних структур-аттракторів, здатних «притягувати» сприятливі для регіону траєкторії розвитку, генерувати інноваційну активність і формувати нові форми стратегічної взаємодії суб'єктів інноваційної діяльності в регіоні. Визначено і класифіковано фактори, що впливають на інноваційний розвиток економічних систем регіонального рівня по групах соціально-економічних показників регіону як структурного елемента національної економіки.

2. Запропоновано методичний підхід до аналізу інноваційного потенціалу регіональної економіки, особливість якого полягає у визначенні нормованих показників і оцінці рівня розвитку підсистем створення й освоєння інновацій інноваційної системи регіону що дозволяє виявляти й доводити диспропорції між відносно високим рівнем розвитку підсистеми створення інновацій і рівнем розвитку підсистеми освоєння здійснюваних у регіоні науково-технічних розробок. Розроблено модель оцінки стану інноваційного середовища, що відрізняється системою індикативних показників, що відображають особливості розвитку інноваційних процесів у соціально-економічних системах різного рівня, і що дозволяє коректувати інноваційну політику в рамках установлених стратегічних орієнтирів економічного росту.

3. Удосконалено методичні засади оцінки ефективності регіональних інноваційних систем як синергетичного результату взаємодії всіх суб'єктів-учасників регіональної інноваційної системи. Як загальний критерій комплексної оцінки ефективності регіональних інноваційних систем пропонується прийняти підвищення рівня інноваційного потенціалу регіону, як часткові - критерії проектно-новаційної, новаційно-маркетингової й виробничо-новаційної ефективності. Уточнено методичні особливості оцінки ефективності виробничо-новаційної діяльності підприємств у регіональних інноваційних системах.

4. Обґрунтовано концепцію формування регіональної інноваційної системи, відмінною рисою управління якою є поєднання самоорганізації, ринкової свободи й державного регулювання. Розроблено організаційну модель взаємодії різних управлінських структур регіону, що є структурним елементом механізму управління інноваційною підсистемою регіональної соціально-економічної системи. Особливістю моделі є погодженість і взаємозв'язок всіх галузей і рівнів влади для забезпечення системності механізму інноваційного розвитку за допомогою інтеграції підприємництва, науки, галузей регіональної

економіки. За допомогою даної моделі формується інноваційна інфраструктура регіону як необхідна умова, що забезпечує збалансований інноваційний розвиток і створення мережі інноваційного підприємництва.

5. Сформовано концепцію управління регіональним інноваційним розвитком, орієнтовану на формування інноваційної культури й інституційного середовища, адекватних пріоритетним завданням модернізації економіки, що включає модель формування інноваційної культури в регіоні, яка передбачає поєднання принципів самоорганізації й державного регулювання, органічна єдність яких буде сприяти мобілізації інтелектуального потенціалу, розкриттю творчих здатностей суб'єктів інноваційної діяльності, підвищенню їх інноваційної активності, тобто створенню сприятливих умов для підвищення загального рівня інноваційної культури у регіоні. Запропоновано модель управління інноваційним розвитком у регіоні, що використовує інституційні інструменти, що активізують інноваційну діяльність у регіоні, що передбачає інституційні зміни, продукуючі середовищні елементи в рамках регіональної інноваційної системи, здатні вплинути на швидкість, напрямки і якість інноваційного розвитку регіону.

6. Запропоновано механізм формування регіонального організаційно-інвестиційного «конвеєра інновацій» у формі регіонального виробничо-технологічного кластера інноваційного типу на основі державно-приватного партнерства, що відрізняється високим ступенем інтеграції й погодженості складових елементів, що забезпечує безперервний відбір, підтримку й просування перспективних розробок по всіх стадіях життєвого циклу інноваційного продукту, заповнює пробіли й мінімізує обмеження існуючої інноваційної інфраструктури. В основі системи регіонального інноваційного кластеру лежить механізм стратегічного співробітництва вищих навчальних закладів, дослідницьких організацій, венчурних інвесторів, промислових підприємств, органів влади та посередницьких структур, що забезпечує постійну генерацію і комерціалізацію інноваційних конкурентоспроможних продуктів і послуг.

7. Запропоновано підхід до розробки стратегічної програми інноваційного розвитку регіону, спрямований на забезпечення диверсифікованості й збалансованості розвитку інноваційного й традиційного секторів регіональної економіки. Виявлено й обґрунтовано сукупність «параметрів порядку» (енергетичний, економетричний, динамічний і стабілізаційний параметри), що підкоряють собі складну поведінку елементів регіональної системи, використання яких у практиці стратегічного планування розвитку регіону дозволяє забезпечити інформаційний стиск. Розроблена й апробована модель формування пріоритетних стратегічних напрямків інноваційного розвитку економіки регіону. Запропонована концептуальна модель комплексної стратегії управління інноваційною діяльністю в регіоні, що дозволяє конструктивно вирішувати завдання спряження елементів різних інституційних форм, а також завдання виявлення потенціалу інноваційного розвитку регіону на основі синтезу об'єктної, проектної, середовищної і процесної стратегій.

8. Обґрунтовано форми й методи інституційного проектування інноваційних відносин у регіоні: розвиток інфраструктури інноваційної діяльності; забезпечення державних гарантій участі господарюючих суб'єктів

інноваційних відносин; формування інститутів страхування ризиків власників інтелектуального капіталу; використання субсидіарних, контрактної форм виробництва інтелектуальних продуктів. Обґрунтовані елементи інституційного проектування інноваційних відносин в регіоні на основі деталізації стратегічної мети програми, а саме виділення першочергових завдань, розбитих по блоках: політичні, економічні, структурні, нормативно-правові, науково-технічні і соціальні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Бендасюк С.П. Економіка знань і колективна рефлексія в формуванні регіональної інноваційної системи / С.П. Бендасюк // Таврійський науковий вісник. – Херсон: ХДАУ, 2013. – Вин. 86. – С. 185-192.

2. Бендасюк С.П. Методика формування інноваційного середовища в регіоні / С.П. Бендасюк // Ефективна економіка. – 2014 – №3. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php>.

3. Бендасюк С.П. Механізм управління регіональними інноваційними системами / С.П. Бендасюк // Таврійський науковий вісник. – Херсон: ХДАУ, 2014. – Вин. 87. – С. 205-211.

4. Бендасюк С.П. Формування та розвиток регіональних інноваційних систем / С.П. Бендасюк // Культура народів Причорномор'я. – Симферополь, 2014. – № 273. – С. 207-210.

5. Бендасюк С.П. Принципи, стратегії, інструментарій управління інноваційним розвитком регіону / С.П. Бендасюк // "Агросвіт" – 2015. – № 3-4. – С. 66-70.

6. Бендасюк С.П. Науково-методичне обґрунтування інноваційного розвитку регіону / С.П. Бендасюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 3. – С. 76-79.

Матеріали конференцій:

7. Бендасюк С.Ф. Рефлексивний підхід к управленію економічскими системами / С.Ф. Бендасюк, М.В. Мальчик, В.В. Шукатко // Розвиток національної промисловості у сучасному контексті: пріоритети, проблеми, регулювання: Тези доп. і повідомл. міжнар. наук-практ. конф. (Донецьк, 19-20 жовт. 2009 р.): В 2 т. т. 2/ НАН України. Ін-т економіки пром-ті; Редкол.: О.І. Амоша (відп. ред./ та ін. – Донецьк, 2009. – С. 202-205.

8. Бендасюк С.П. Державно-приватне партнерство як механізм стимулювання інноваційного розвитку на регіональному рівні / С.П. Бендасюк // Державне управління та місцеве самоврядування: тези XI міжнар. наук. конгресу, 24 березня 2011 р. – Х.: Вид-во Хар РІНАДУ «Магістр», 2011. – С. 343-344.

9. Бендасюк С.П. Формування моделі державного управління національною інноваційною системою / С.П. Бендасюк // Інновації в державному управлінні: системна інтеграція освіти, науки, практики: Матеріали наук-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 27 трав. 2011 р.: у 2 т./ за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, С. В. Загороднюка. – К.: НАДУ, 2011. – т. 1.– С. 407-409.

10. Бендасюк С.Ф. Рефлексивное управление в страховании / Т.В. Боложних, С.Ф. Бендасюк // Рефлексивные процессы и управление в экономике: тезисы докл. IV Межд. науч.-практ. конф. (Партенит, 14-17 октября) НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти; редк. кол.: Р. Н. Лепа (отв. ред.) и др. – Донецьк, 2013. – С. 19-21.

АНОТАЦІЯ

Бендасюк С.П. Управління інноваційним розвитком регіону в умовах інституційної трансформації економіки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Одеська національна академія харчових технологій, Одеса, 2015 р.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню теоретико-методичних засад і розробці практичних рекомендацій з формування механізмів управління інноваційним розвитком регіону в умовах інституційної трансформації економіки.

Розроблено механізм формування регіонального організаційно-інвестиційного «конвеєра інновацій» у формі регіонального виробничо-технологічного кластера інноваційного типу на основі державно-приватного партнерства, що відрізняється високим ступенем інтеграції й погодженості складових елементів, забезпечує безперервний відбір, підтримку й просування перспективних розробок по всіх стадіях життєвого циклу інноваційного продукту, заповнює пробіли й мінімізує обмеження існуючої інноваційної інфраструктури.

Удосконалено методичний підхід до аналізу інноваційного потенціалу регіональної економіки, методичні засади оцінки ефективності регіональних інноваційних систем та організаційно-методичний інструментарій розробки стратегічної програми інноваційного розвитку регіону.

Ключові слова: економіка регіону, інноваційний розвиток, регіональна інноваційна система, інституційний механізм, стратегія інноваційного розвитку, інституційне проектування, регіональний інноваційний кластер.

АННОТАЦИЯ

Бендасюк С.Ф. Управление инновационным развитием региона в условиях институциональной трансформации экономики. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.05 - развитие производительных сил и региональная экономика. - Одесская национальная академия пищевых технологий, Одесса, 2015

Диссертация посвящена обоснованию теоретико-методических основ и разработке практических рекомендаций по формированию механизмов управления инновационным развитием региона в условиях институциональной трансформации экономики.

Уточнено сущность управления инновационным развитием региона как процесса формирования и институционального обеспечения деятельности соответствующих структур-аттракторов, способных «притягивать» благоприятные для региона траектории развития, генерировать инновационную

активность и формировать новые формы стратегического взаимодействия субъектов инновационной деятельности в регионе.

Предложен методический подход к анализу инновационного потенциала региональной экономики, особенность которого заключается в определении нормированных показателей и оценке уровня развития подсистем создания и освоения инноваций инновационной системы региона, позволяющий выявлять и доказывать диспропорции между относительно высоким уровнем развития подсистемы создания инноваций и уровнем развития подсистемы освоения осуществляемых в регионе научно-технических разработок.

Усовершенствованы методические основы оценки эффективности региональных инновационных систем как синергетического результата взаимодействия всех субъектов-участников региональной инновационной системы. Определены и раскрыты основные критерии комплексной оценки эффективности региональных инновационных систем. Уточнены методические особенности оценки эффективности производственно-новационной деятельности предприятий в региональных инновационных системах.

Обоснована концепция формирования региональной инновационной системы, отличительной чертой управления которой является сочетание самоорганизации, рыночной свободы и регулирования. Определены принципы взаимодействия региональной инновационной системы и национальной инновационной системы и предложена модель региональной инновационной системы, которая предусматривает формирование структур-аттракторов, генерирующих инновационную активность и создающих пространство для возникновения, отбора и диффузии инноваций.

Сформирована концепция управления региональным инновационным развитием, ориентированная на формирование инновационной культуры и институциональной среды, адекватных приоритетной задачей модернизации экономики, включающей модель формирования инновационной культуры в регионе, которая предполагает сочетание принципов самоорганизации и регулирования, органическое единство которых будет способствовать мобилизации интеллектуального потенциала, раскрытию творческих способностей субъектов инновационной деятельности, повышению их инновационной активности.

Предложен механизм формирования регионального организационно-инвестиционного «конвейера инноваций» в форме регионального производственно-технологического кластера инновационного типа на основе государственно-частного партнерства, который отличается высокой степенью интеграции и согласованности составляющих элементов, обеспечивает непрерывный отбор, поддержку и продвижение перспективных разработок по всех стадиях жизненного цикла инновационного продукта, заполняет пробелы и минимизирует ограничения существующей инновационной инфраструктуры. В основе системы регионального инновационного кластера лежит механизм стратегического сотрудничества высших учебных заведений, исследовательских организаций, венчурных инвесторов, промышленных предприятий, органов власти и посреднических структур, что обеспечивает постоянную генерацию и коммерциализацию инновационных конкурентоспособных продуктов и услуг.

Разработан подход к разработке стратегической программы инновационного развития региона, направленный на обеспечение диверсификации и сбалансированности развития инновационного и традиционного секторов региональной экономики. Выявлено и обосновано совокупность «параметров порядка» (энергетический, эконометрический, динамичный и стабилизационный параметры), которые подчиняют себе сложное поведение элементов региональной системы, использование которых в практике стратегического планирования развития региона позволяет обеспечить информационный сжатие. Разработана и апробирована модель формирования приоритетных стратегических направлений инновационного развития экономики региона. Предложена концептуальная модель комплексной стратегии управления инновационной деятельностью в регионе, которая позволяет конструктивно решать задачи сопряжения элементов различных институциональных форм, а также задачи выявления потенциала инновационного развития региона на основе синтеза объектной, проектной, средовой и процессной стратегий.

Обоснованы формы и методы институционального проектирования инновационных отношений в регионе и элементы институционального проектирования инновационных отношений в регионе на основе детализации стратегических целей программы.

Ключевые слова: экономика региона, инновационное развитие, региональная инновационная система, институциональный механизм, стратегия инновационного развития, институциональное проектирование, региональный инновационный кластер.

SUMMARY

Bendasyuk S.P. Management of innovative development of the region in terms of institutional transformation of the economy. - Manuscript.

Thesis for the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.05 - the development of productive forces and regional economy. - Odessa National Academy of Food Technologies, Odessa, 2015.

The thesis is devoted to theoretical and methodological grounding principles and develop practical recommendations on the formation mechanisms of innovative development of the region in terms of institutional transformation of the economy.

The mechanism of formation of a regional organization and investment "innovation pipeline" in the form of regional production and technological innovation cluster type of public-private partnership that has a high degree of integration and consistency elements, provides continuous selection, support and promote promising developments in all stages of life cycle of product innovation, fills gaps and minimizes restrictions existing innovation infrastructure.

Methodical approach to the analysis of the innovation potential of the regional economy, methodology for evaluating the effectiveness of regional innovation systems and methodological tools of strategic development program of innovative development of the region.

Keywords: economy of the region, innovative development, regional innovation system, institutional framework, the strategy of innovative development, institutional planning, regional innovation cluster.

